

Маленко О. В.,
кандидат юридичних наук,
адвокат, керуючий партнер Адвокатського об'єднання INTERLEGUM

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ТА ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ЗАСТАВИ ЩОДО ЗАМІНИ ЗАСТАВОДАВЦЯ

ENSURING THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE SUSPECT AND THE ACCUSED DURING THE APPLICATION OF THE PREVENTIVE MEASURE IN THE FORM OF BAIL IN RELATION TO THE CHANGE OF THE BAILOR

У статті досліджено актуальну проблематику нормативно-правового регулювання застосування застави за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Автором наголошено на тому, що за понад десятиліття дії кримінального процесуального закону України законодавець не приділив належної уваги правовій регламентації кримінального процесуального статусу заставодавця як учасника кримінального провадження.

На сьогодні застава набуває досить широкого використання, особливо у кримінальних провадженнях, які підсудні Вищому антикорупційному суду, що зумовлює необхідність усунути прогалини у регулюванні відповідного запобіжного заходу. Вивчення актуальної практики застосування норм чинного Кримінального процесуального кодексу України свідчить, що досить часто виникає потреба у заміні одного (чинного) заставодавця на іншого (нового), особливо гостро відповідне питання постало через запровадження в Україні правового режиму військового стану та збройної агресії російської федерації проти України.

В умовах загального та поверхневого правового регулювання застави як запобіжного заходу, судова практика з досліджуваної проблеми є неоднорідною та суперечливою, водночас з аналізу ухвал Вищого антикорупційного суду вбачається, що в корупційних кримінальних провадженнях констатується факт неможливості заміни заставодавця у кримінальному провадженні з огляду на відсутність у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України такої процедури.

Автором запропоновано доповнити вітчизняний кримінальний процесуальний закон нормами, які передбачають можливість підозрюваному (обвинуваченому) та захиснику ініціювати перед слідчим суддею або судом питання про заміну первісного заставодавця та нового заставодавця, що повинно забезпечити захист прав та законних інтересів як заставодавців, так і підозрюваного (обвинуваченого).

Відповідний порядок має бути подібним до розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, однак має і свої особливості (відсутність потреби надавати перелік свідків, підтвердження внесення необхідного розміру застави новим заставодавцем, участь у розгляді відповідного клопотання нового заставодавця тощо). Надання права ініціювати відповідне клопотання чинному заставодавцю визнано недоцільним, оскільки участь такого суб'єкта в кримінальному провадженні має похідний характер і в будь-якому випадку відносини між підозрюваним (обвинуваченим) та заставодавцем мають бути довірливими, інакше заставодавець не буде мати змогу забезпечувати процесуальну дисципліну підозрюваного (обвинуваченого).

Ключові слова: *кримінальне судочинство, запобіжний захід, застава, заставодавець, заміна заставодавця.*

The article examines the actual problems of normative and legal regulation of the application of bail according to the current Criminal Procedure Code of Ukraine. The author emphasized that during more than a decade of the criminal procedural law of Ukraine, the legislator did not pay due attention to the legal regulation of the criminal procedural status of the bailor as a participant in criminal proceedings.

Today, bail is widely used, especially in criminal proceedings before the High Anti-Corruption Court, which makes it necessary to eliminate gaps in the application of the corresponding preventive measure. The study of the current practice of applying the norms of the current Criminal Procedure Code of Ukraine shows that quite often there is a need to replace one (current) bailor with another (new) one, a particularly acute question arose due to the introduction of the legal regime of martial law in Ukraine and the armed aggression of the russian federation against Ukraine.

In the conditions of the general and superficial legal regulation of bail as a precautionary measure, the judicial practice on the problem under investigation is heterogeneous and contradictory, at the same time, from the analysis of the

decisions of the Higher Anti-Corruption Court, it can be seen that in corruption criminal proceedings, the fact of the impossibility of replacing the bailor in criminal proceedings is ascertained due to the absence in the current the Criminal Procedural Code of Ukraine of such a procedure.

The author suggested supplementing the domestic criminal procedural law with regulations that provide for the possibility for the suspect (accused) and the defense attorney to initiate before the investigating judge or court the question of replacing the original bailor and the new bailor, which should ensure the protection of the rights and legal interests of both bailors and the suspect (accused).

The relevant procedure should be similar to the consideration of a request for a change of preventive measure, but it also has its own peculiarities (no need to provide a list of witnesses, confirmation of the deposit of the required amount of the deposit by the new bailor, participation in the consideration of the corresponding request of the new bailor, etc.). Granting the right to initiate the relevant petition to the current bailor is recognized as inappropriate, since the participation of such an entity in criminal proceedings is of a derivative nature and in any case the relationship between the suspect (accused) and the bailor must be trusting, otherwise the bailor will not be able to ensure procedural discipline of the suspect (the accused).

Key words: criminal justice, preventive measure, bail, bailor, change of bailor.

Постановка проблеми. Питанням застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні приділяється надзвичайно багато уваги як практикуючими юристами, так і науковцями-процесуалістами, що обумовлено їх широким використанням під час здійснення досудового розслідування та судового провадження, й істотним обмеженням конституційних прав та свобод людини і громадянина в результаті їх застосування ще до моменту набрання законної сили рішенням суду щодо розгляду кримінального провадження по суті відносно обвинуваченого.

Серед запобіжних заходів, передбачених КПК України, важливе місце займає застава, яка відома вітчизняному кримінальному судочинству ще з моменту запровадження Статуту кримінального судочинства 1864 року. Не зважаючи на десятиліття дії КПК України та внесення до нього численних змін і доповнень, в тому числі й стосовно нормативно-правового регулювання запобіжних заходів, окремі проблемні питання законодавцем лишилися не вирішені, що негативно впливає на захист прав та законних інтересів підозрюваних та обвинувачених, а також інших учасників кримінального провадження, зокрема заставодавців. Судова практика свідчить, що актуальною проблемою вітчизняного кримінального судочинства є питання заміни одного заставодавця на іншого, тому доцільно визначити сучасний стан правової регламентації відповідних кримінальних процесуальних правовідносин за КПК України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. В цілому проблематика застосу-

вання запобіжних заходів, зокрема й застави, у доктрині кримінального процесу України досліджена на належному рівні, так у тій або іншій мірі означеним питанням присвячені наукові праці таких вчених-процесуалістів як: Ю.П. Аленін, Ю.М. Грошевий, В.І. Галаган, І.В. Гловюк, О.В. Капліна, О.П. Кучинська, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.Ю. Шепітько, О.Г. Шило, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та багатьох інших. Окремим аспектам порушеної проблеми приділено увагу в роботах наступних вітчизняних науковців: О.П. Кучинська та Н.О. Іверук [1, с. 49–57], М.О. Карпенко та А.Р. Туманянц [2, с. 90–93], Г.С. Крайник та Т.Є. Дунаєва [3, с. 102–117]. Разом з цим, в переважній більшості випадків вчені-процесуалісти констатують факт неможливості здійснення заміни заставодавця за КПК України й наголошують на необхідності внесення відповідних істотних змін до чинного кримінального процесуального закону України.

Мета публікації. Вивчення сучасного стану нормативно-правового регулювання та аналіз актуальної судової практики з питання заміни заставодавця у кримінальному судочинстві України, а також вироблення конкретних пропозицій щодо внесення змін до КПК України з приводу удосконалення правової регламентації кримінального процесуального статусу заставодавця.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям КПК України 2012 року істотним чином змінилося правове регулювання запобіжних

заходів у вітчизняному кримінальному провадженні. Водночас аналіз статистичної інформації свідчить, що у кримінальному судочинстві нашої держави значної лібералізації при обранні запобіжних заходів, які не пов'язані з позбавленням волі особи, не відбулося.

В період з 20 листопада 2012 року по 30 вересня 2013 року на розгляд до слідчих суддів надійшло від правоохоронних органів 51 659 клопотань про застосування запобіжних заходів, зокрема: особисте зобов'язання – 23 496 (45,50%); тримання під вартою – 20 796 (40,20%); домашній арешт – 5 768 (11,20%); застава – 1 173 (2,30%); особиста порука – 426 (0,80%); [4]. Отже, найбільш застосовуваними видами запобіжних заходів були тримання під вартою (найсуворіший вид) та особисте зобов'язання (найменш суворий вид).

За інформацією Українського центру суспільних даних у 2014-2018 рр. за результатами розгляду клопотань про застосування запобіжних заходів слідчими суддями було застосовано такі запобіжні заходи: 2014 р. – задоволено 4 952 клопотання (тримання під вартою – 2 592, особисте зобов'язання – 1 289, домашній арешт – 1 022, застава – 28, особиста порука – 15); 2015 р. – задоволено 6 115 клопотання (тримання під вартою – 3 516, домашній арешт – 1 318, особисте зобов'язання – 1 224, застава – 48, особиста порука – 8); 2016 р. – задоволено 7 487 клопотання (тримання під вартою – 4 205, домашній арешт – 1 786, особисте зобов'язання – 1 452, застава – 32, особиста порука – 9); 2017 р. – задоволено 9 741 клопотання (тримання під вартою – 5 399, домашній арешт – 2 589, особисте зобов'язання – 1 664, застава – 71, особиста порука – 10); 2018 р. – задоволено 8 979 клопотання (тримання під вартою – 4 943, домашній арешт – 2 532, особисте зобов'язання – 1 445, застава – 41, особиста порука – 10) [5]. З наведеного можна дійти висновків, що мали місце дві тенденції: постійне щорічне зростання кількості випадків застосування запобіжних заходів та широке використання найбільш суворого виду запобіжних заходів (тримання під вартою).

В 2019 р. до судів надійшло 34 780 клопотань про застосування запобіжних заходів, а саме: 20 645 щодо тримання під вартою; 8 686 про застосування домашнього арешту; 5 449

щодо застосування інших запобіжних заходів. За перше півріччя 2020 р. до судів надійшло 17 073 клопотань про застосування запобіжних заходів, зокрема: 10 080 про тримання під вартою; 4 341 про застосування домашнього арешту; 2 652 щодо інших запобіжних заходів [6]. За даними на 2021 р. суди найчастіше обирали запобіжний захід у виді взяття під варту – 13 396, а інші запобіжні заходи застосовувалися у такій кількості: домашній арешт – 6 122, особисте зобов'язання – 3 393, застава – 261, особиста порука – 11 [7]. Статистична інформація підтверджує факт досить обмеженого використання застави як запобіжного заходу в кримінальному судочинстві України, порівняно з іншими видами запобіжних заходів, передбачених КПК України.

З даного приводу доцільно звернути увагу на особливості застосування запобіжних заходів у кримінальних провадженнях, які підсудні Вищому антикорупційному суду. Згідно даних судової статистики до вказаного суду в 2019 р. надійшло 68 клопотань про застосування запобіжних заходів (53 – тримання під вартою; 8 – застава; 4 – домашній арешт; 3 – особисте зобов'язання; 0 – особиста порука) [8]; в 2020 р. до суду надійшло 207 клопотань про застосування запобіжних заходів (125 – тримання під вартою; 69 – застава; 10 – домашній арешт; 3 – особисте зобов'язання; 0 – особиста порука) [9]; в 2021 р. до суду надійшло 136 клопотань про застосування запобіжних заходів (79 – тримання під вартою; 50 – застава; 3 – домашній арешт; 4 – особисте зобов'язання; 0 – особиста порука) [10]; в 2022 р. до суду надійшло 169 клопотань про застосування запобіжних заходів (90 – тримання під вартою; 73 – застава; 3 – домашній арешт; 3 – особисте зобов'язання; 0 – особиста порука) [11]. Вивчення наведеної статистичної інформації дає підстави стверджувати, що найбільш розповсюдженими запобіжними заходами в корупційних кримінальних провадженнях, які перебувають у провадженні Вищого антикорупційного суду, є тримання під вартою та застава. Крім того, в останні роки вбачається тенденція до зменшення кількості випадків застосування тримання під вартою й більш активного використання застави як запобіжного заходу.

За ч. 3 ст. 183 КПК України слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, передбачених КПК України, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 183 КПК України. В ухвалі слідчого судді, суду зазначаються, які обов'язки з передбачених ст. 194 КПК України будуть покладені на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтовується обраний розмір застави, а також можливість її застосування, якщо таке рішення прийнято у кримінальному провадженні, передбаченому ч. 4 ст. 183 КПК України [12]. Тобто застава може застосовуватися в якості самостійного запобіжного заходу або як альтернативний запобіжний захід (по відношенню до найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою (крім винятків, передбачених ч. 4 ст. 183 КПК України)).

Згідно ч. 4 ст. 183 КПК України слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК України, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: 1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини; 3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею; 4) щодо злочину, передбаченого ст.ст. 255-255-3 КК України; 5) щодо особливо тяжкого злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, розмір застави не визначається. Розмір застави не визначається під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до ст.ст. 629-631 КПК України. Під час дії воєнно-

го стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК України, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого ст.ст. 109-114-1, 258-258-5, 260, 261, 437-442 КК України [12].

З метою забезпечення дотримання стороною обвинувачення та судом прав і свобод підозрюваних та обвинувачених у КПК України 2012 року система запобіжних заходів у кримінальному провадженні була істотно оновлена, тим не менш, незважаючи на те, що правова регламентація застави зазнала певних трансформацій, сучасний стан нормативно-правового регулювання такого виду запобіжних заходів потребує удосконалення. Одним із проблемних питань застосування застави за КПК України, яке так і не було вирішене ні при прийнятті кримінального процесуального закону, ні під час понад десяти років строку його дії, є неможливість заміни заставодавця [13].

Відповідно до ст. 3 КПК України заставодавець належить до учасників кримінального провадження [12]. Проте кримінальний процесуальний статус вказаного суб'єкта у вітчизняному кримінальному процесі детально не регламентований, наявні лише окремі законодавчі норми, які фрагментарно регулюють певне коло кримінальних процесуальних відносин за його участі.

Згідно ч. 2 ст. 182 КПК України застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так й іншою фізичною або юридичною особою (заставодавцем). Заставодавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності [12]. Законодавець обмежив коло заставодавців-юридичних осіб, зокрема заставодавцями у кримінальному провадженні можуть бути тільки юридичні особи приватного права, які не фінансуються за рахунок бюджетних коштів та не мають в статутному капіталі часток державної/комунальної власності.

За ч. 3 ст. 182 КПК України при застосуванні запобіжного заходу у вигляді застави заставодавцю роз'яснюється у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків [12]. Згідно ч. 8 ст. 182 КПК України в разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави [12]. Таким чином, законодавець презюмує факт того, що заставодавець має (або повинен мати) певний вплив на підозрюваного (обвинуваченого), що забезпечить процесуальну дисципліну останнього, водночас в КПК України відсутні будь-які повноваження у заставодавця з даного приводу.

У відповідності до ч. 9 ст. 182 КПК України питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею, судом за клопотанням прокурора або за власною ініціативою суду в судовому засіданні за участю підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу [12]. КПК України не передбачає обов'язку суду відкласти розгляд судового засідання з відповідного питання через неприбуття заставодавця, який був належним чином повідомлений, крім того, кримінальний процесуальний закон не відносить до кола учасників кримінального провадження таку особу як представник заставодавця, що може ускладнити для заставодавця захист його прав та законних інтересів.

Згідно ч. 11 ст. 182 КПК України застава, що не була звернена в дохід держави, повертається заставодавцю після припинення дії цього запобіжного заходу. При цьому застава може бути повністю або частково звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень, однак лише за згодою заставодавця [12]. В науковій юридичній літературі відзначається,

що у випадках, коли застава, замість підозрюваного або обвинуваченого, внесла інша особа, яка згодом втратила довіру до підозрюваного або обвинуваченого чи з різних причин вирішила повернути внесену застава, то з урахуванням приписів ч. 11 ст. 182 КПК України до моменту припинення дії застави як запобіжного заходу, застава не може бути повернута їй [3, с. 105–106]. Отже, кримінальний процесуальний закон України не регламентує відповідної можливості, однак потреби практики обумовлюють необхідність в існуванні такого порядку з огляду на суб'єктивні та об'єктивні чинники.

Впевнено можна констатувати факт загального та поверхневого нормативного-правового регулювання кримінального процесуального статусу заставодавця за КПК України, що зумовлює у практичній діяльності випадки, коли деякі кримінальні процесуальні відносини, які виникають, законодавчо не врегульовані.

Сучасний стан суспільного життя в Україні свідчить, що в правозастосовній діяльності наявна потреба здійснення заміни одного заставодавця на іншого. Враховуючи реалії вітчизняного кримінального судочинства з приводу процесуальних строків досудового розслідування та судового провадження відповідна заміна обумовлюється тим, що за певних обставин заставодавець вже не може надалі виконувати відповідні обов'язки (виїзд за межі України на постійне проживання або у тривале відрядження, особливо враховуючи фактичний стан війни та правовий режим воєнного стану в нашій державі; тяжка хвороба чи смерть заставодавця або хвороба членів родини; складний фінансово-економічний стан фізичної чи юридичної особи, загроза виникнення банкрутства (в т.ч. з причин ведення бойових дій) тощо).

У свій час М.О. Карпенко та А.Р. Туманянц зазначали, що на відміну від поручителя, стосовно заставодавця законом не передбачено його права відмовитися від відповідного статусу з поверненням йому застави або заміни одного заставодавця на іншого [2, с. 92]. На переконання В.О. Січко, заставодавець, якщо він не в змозі надалі забезпечувати належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого

та виконання ним обов'язків щодо явки за викликом, має звернутися до слідчого, прокурора з відповідною письмовою заявою. Факт та час отримання цієї заяви мають бути відображені в протоколі. Надалі прокурор, слідчий за погодженням із прокурором невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин із моменту отримання письмової заяви поручителя або заставодавця, мають звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про зміну запобіжного заходу у вигляді застави на інший, яке має бути розглянуто в порядку ст. 200 КПК України [14, с. 118].

На нашу думку, крім відмови заставодавця від подальшого виконання свої процесуальних обов'язків, необхідно передбачити в КПК України й можливість заміни одного заставодавця на іншого. Слід відзначити, що ще до запровадження в Україні правового режиму воєнного стану виникали в практичній діяльності обставини, які зумовлювали потребу в проведенні заміни заставодавця. Водночас з урахуванням того, що чинний КПК України не передбачає застосування такої процедури, але і прямо не забороняє її, судова практика з цього приводу достатньо різноманітна.

В ухвалі Вищого антикорупційного суду від 25 жовтня 2021 року по справі №991/6646/20 (провадження №1-кп/991/62/20) зазначено, що захисник у межах клопотання про скасування заходу забезпечення кримінального провадження та повернення застави під час надання пояснень заявив усне клопотання про заміну одного заставодавця (юридичної особи) на іншого – обвинувачену. Суд відмовляючи у задоволенні відповідного клопотання наголосив, що процедура заміни заставодавця КПК України не передбачена, тому питання про повернення застави попередньому заставодавцю може бути повторно розглянуто, зокрема, в разі внесення застави іншим заставодавцем [15].

Вищий антикорупційний суд вказав, що хоча процедури заміни попереднього заставодавця на нового заставодавця й не передбачено КПК України, але така зміна можлива за умови внесення застави іншим заставодавцем. Очевидно в такому разі, коли заставу вніс інший заставодавець, первинний заставодавець може звернутися до суду з клопотанням про повер-

нення надлишково сплаченої застави [13]. До прикладу, в одній із ухвал апеляційного суду про роз'яснення ухвали апеляційного суду за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді про застосування запобіжного заходу зазначається, що грошові кошти в сумі 7 600,00 грн. як частина грошової застави, внесені заставодавцем на депозитний рахунок суду згідно ухвали апеляційного суду, якою визначено щодо підозрюваного заставу в розмірі 168 160,00 грн, підлягають поверненню заставодавиці як надлишково сплачені (ухвала Полтавського апеляційного суду від 24 грудня 2020 року по справі №524/3497/20 (провадження №21-з/814/41/20)) [16]. Водночас поняття «повернення заставодавцем надлишково сплачених сум в рахунок застави на підставі відповідної ухвали суду про застосування запобіжного заходу» та «заміна заставодавця» не є тотожними, хоча частково й співпадають.

В іншій справі, що перебувала у провадженні Вищого антикорупційного суду, слідчий суддя розглядаючи клопотання захисника підозрюваного про зміну запобіжного заходу до якого були додані копії вимог заставодавців до підозрюваного про повернення застави та відповіді підозрюваного на них, вказав, що внесення застави є правом, а не обов'язком заставодавця, тому звернення заставодавців із вимогами про повернення грошових коштів, які внесені за підозрюваного у якості застави, не є підставою для повернення застави та зміни запобіжного заходу. Заяви заставодавців про повернення застави, які подані через канцелярію суду до цього провадження, не підлягають розгляду в межах даного клопотання, оскільки, враховуючи вимоги ч. 11 ст. 182 КПК України, їх розгляд можливий після припинення дії запобіжного заходу (повністю або частково), або при заміні заставодавця (ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 03 листопада 2021 року по справі №991/7353/21 (провадження №1-кк/991/7458/21)) [17].

Таким чином, слідчий суддя зазначив про можливість заміни заставодавця, однак така процесуальна дія повинна розглядатися за клопотанням заставодавців окремо від клопотання сторони захисту про зміну запобіжного заходу. Отже, відсутність чіткого нормативного регулювання відповідних кримінальних процесу-

альних відносин зумовлює юридичну невизначеність як для заставодавців, так і для інших учасників кримінального провадження [13].

В судовій практиці наявні випадки заміни заставодавця, зокрема, ухвалою колегії суддів Святошинського районного суду міста Києва від 23 лютого 2015 року по справі №2608/20363/12 (провадження №1-кп/759/1/15) встановлено, що відповідно до заяви заставодавця – ПрАТ «Президент-Готель», в юридичної особи надалі не має можливості виконувати функції заставодавця, які нею виконувалися з 2013 року, водночас захисник обвинуваченої подав до суду заяву щодо взяття на себе обов'язків заставодавця і зобов'язання внести заставу за обвинувачену, визначену відповідною ухвалою суду, тому суд дійшов висновку про можливість задоволення клопотання обвинуваченої й після внесення застави новим заставодавцем (захисником) за обвинувачену, повернути грошові кошти внесені заставодавцем ПрАТ «Президент-Готель» в якості застави [18].

На наше переконання, з клопотанням до слідчого судді, суду про заміну одного заставодавця на іншого можуть звертатися такі особи: підозрюваний, обвинувачений та захисник. Це пояснюється тим, що саме підозрюваний, обвинувачений (й відповідно їх захисник) може бути з тих чи інших причин зацікавлений у відповідній заміні з певною метою.

Безумовно, що разом з клопотанням про заміну одного (первинного) заставодавця на іншого (нового) заставодавця необхідно надавати письмову згоду нового заставодавця щодо взяття на себе обов'язків заставодавця підозрюваного (обвинуваченого) у відповідному кримінальному провадженні. Також з метою забезпечення засади процесуальної економії доцільно надати можливість внести новому заставодавцю заставу за підозрюваного (обвинуваченого) у належному розмірі до моменту розгляду такого клопотання. Слідчий суддя або суд розглядаючи відповідне клопотання повинен: 1) перевірити факт внесення новим заставодавцем застави в необхідному розмірі; 2) роз'яснити новому заставодавцю у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється чи обвинувачується особа, передбачене законом покарання за його вчинення, обов'язки із забезпечення належної поведінки

підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом, а також наслідки невиконання цих обов'язків. За результатами розгляду такого клопотання слідчий суддя або суд, виконавши відповідні вимоги, постановляє ухвалу про заміну первинного заставодавця на нового заставодавця і вирішує питання про повернення застави первинному заставодавцю, якщо від нього до моменту прийняття судового рішення надійшло таке клопотання.

Вважаємо, що позиція сторони обвинувачення, первинного заставодавця або інших учасників кримінального провадження з приводу заміни заставодавця не має значення і їх неявка в судове засідання не є перешкодою для розгляду вказаного клопотання.

«Стаття 201-1 Клопотання підозрюваного, обвинуваченого про заміну первісного заставодавця на нового заставодавця

1. Підозрюваний, обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави, його захисник, має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду, клопотання про заміну первісного заставодавця на нового заставодавця.

2. Копія клопотання та матеріалів, якими воно обґрунтовується, надається прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

3. До клопотання мають бути додані:

1) копії матеріалів, якими підозрюваний, обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання;

2) документ, який підтверджує внесення новим заставодавцем застави за підозрюваного, обвинуваченого у розмірі, який був визначений ухвалою слідчого судді або суду по кримінальному провадженню;

3) підтвердження того, що прокурору надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

4. Слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного

заходу. Участь нового заставодавця під час розгляду питання про заміну первісного заставодавця на нового заставодавця є обов'язковою.

5. З моменту проголошення ухвали слідчого судді, суду процесуальні обов'язки первинного заставодавця припиняються, а процесуальні обов'язки нового заставодавця виникають. Якщо під час розгляду клопотання первісний заставодавець заявить клопотання про повернення внесеної ним застави, слідчий суддя, суд одночасно з заміною первісного заставодавця на нового заставодавця, вирішує питання про повернення застави первісному заставодавцю.

6. Слідчий суддя, суд має право відмовити у заміні первісного заставодавця на нового заставодавця лише у випадку, якщо буде встановлено, що новий заставодавець на час розгляду клопотання не вніс (частково вніс) застава за підозрюваного чи обвинуваченого.

7. Слідчий суддя, суд під час розгляду клопотання про заміну первісного заставодавця

на нового заставодавця не встановлює мотивів та причин заміни такого учасника кримінального провадження. Кількість замін заставодавців підозрюваного, обвинуваченого не обмежується.».

Висновки. З урахуванням положень КПК України щодо правової регламентації кримінального процесуального статусу заставодавця, а також беручи до уваги практику застосування відповідних норм кримінального процесуального закону нашої держави, вважаємо, що з метою захисту прав та законних інтересів підозрюваного (обвинуваченого) необхідно передбачити механізм заміни заставодавця у кримінальному провадженні для забезпечення відповідним учасникам кримінального судочинства можливості виконувати ухвалу слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді застави в умовах, коли заставодавець в силу певних причин вже не здатен забезпечувати процесуальну дисципліну підозрюваного (обвинуваченого).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучинська О.П., Іверук Н.О. Правовий статус заставодавця як учасника кримінального провадження: окремі аспекти законодавчого врегулювання та правозастосовної практики. Вісник кримінального судочинства. 2018. №2. С. 49–57.
2. Карпенко М.О., Туманянц А.Р. Деякі проблеми прав і забезпечення інтересів заставодавців і поручителів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 90–93.
3. Крайник Г.С., Дунаєва Т.Є. Якість кримінального процесуального законодавства України, яке регулює підстави та порядок застосування застави. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. №3 (91). С. 102–117.
4. Огляд даних судової статистики щодо застосування окремих норм Кримінального процесуального кодексу України станом на 01.10.2013 року. URL: <https://rm.coe.int/168009860b>
5. Статистичний аналіз застосування судами запобіжних заходів (2014-2018 pp.). URL: <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/court-stats-prevention.pdf>
6. «Тримання під вартою» та «домашній арешт» в Україні: експертний аналіз. URL: <https://antidot.info/analytics/trymannia-pid-vartoiu-ta-domashniy-aresht-v-ukraini-ekspertnyy-analiz/>
7. Денис Малюська: Значне застосування судами запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою сприяє переповненості слідчих ізоляторів. Судебно-юридическая газета. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/247517-denis-malyuska-znachne-zastosuvannya-sudami-zapobizhного-zakhodu-u-vidi-trimannya-pid-vartoyu-spriyaye-perepovnenosti-slidchikh-izolyatoriv?fbclid=IwAR3Ui_PpgN_TbKa8s57sMvXU7o1CwvYs-G_h8jr-hY8a5saoSncz5zhFLM0
8. Звіт Вищого антикорупційного суду про розгляд матеріалів кримінальних проваджень за 2019 р. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/reports/1-K_2019.pdf
9. Звіт Вищого антикорупційного суду про розгляд матеріалів кримінальних проваджень за 2020 р. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-K_2020.pdf

10. Звіт Вищого антикорупційного суду про розгляд справ і матеріалів кримінального провадження за 2021 р. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-K_2021.pdf

11. Звіт Вищого антикорупційного суду про розгляд справ і матеріалів кримінального провадження за 2022 р. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/reports/1-K_2022.pdf

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9-10, 11-12, 13. Ст. 8.

13. Маленко О. Заміна заставодавця у кримінальному провадженні: процесуальний закон vs судова практика. URL: <https://blog.liga.net/user/omalenko/article/46431>

14. Січко В.О. Правовий статус третіх осіб, за участю яких застосовуються запобіжні заходи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2018. Вип. 52. Том 2. С. 115–119.

15. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 25 жовтня 2021 року по справі №991/6646/20 (провадження №1-кп/991/62/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100654885>

16. Ухвала Полтавського апеляційного суду від 24 грудня 2020 року по справі №524/3497/20 (провадження №21-з/814/41/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93820695>

17. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 03 листопада 2021 року по справі №991/7353/21 (провадження №1-кп/991/7458/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100975104>

18. Ухвала Святошинського районного суду міста Києва від 23 лютого 2015 року по справі №2608/20363/12 (провадження №1-кп/759/1/15). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51114253>